

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

του Δημήτρη Δημητριάδη

[Μετάφραση από τα γαλλικά: Δήμητρα Κονδυλάκη]

Αυτό που προτείνω παρακάτω είναι η επανεξέταση της ανθρώπινης κατάστασης από την πλεονεκτική θέση των πιο πρόσφατων εμπειριών μας και των πιο πρόσφατων φόβων μας. Είναι φανερό πως αυτό είναι ζήτημα σκέψης, και η έλλειψη σκέψης – η απερίσκεπτη αφροντισιά ή η απελπιστική σύγχυση, η αυτάρεσκη επανάληψη «αληθειών» που έχουν καταστήσει κοινότοπες και κενές – μου φαίνεται από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της εποχής μας. Κατά συνέπεια, αυτό που προτείνω είναι πολύ απλό: δεν είναι τίποτα περισσότερο από το να σκεφτούμε τι κάνουμε.

Χάννα Άρεντ, *Η ανθρώπινη κατάσταση (VITA ACTIVA)*, Μτφ. Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Στέφανος Ροζάνης, Εκδ. Γνώση, 2008 (επανεκδ.)

Ας κάνουμε μια υπόθεση, που μπορεί να φανεί απατηλή, εκκεντρική ή άτοπη υπό τις σημερινές συνθήκες εκτάκτου ανάγκης και αδιεξόδου, αλλά η οποία μπορεί να αποτελέσει καλή αφετηρία για ό,τι θα ακολουθήσει.

Ας υποθέσουμε ότι αυτή η κρίση, όπως κοινώς την ονομάζουμε χωρίς πολλή σκέψη μεταχειριζόμενοι μια λέξη που απαιτεί επιπρόσθετες διευκρινίσεις και μεγαλύτερη εμβάθυνση, ας υποθέσουμε λοιπόν ότι αυτή η κρίση τελειώνει πολύ σύντομα και ότι όλα τα προβλήματα που αφορούν τους μισθούς, τις συντάξεις, τα χρέη, τα επιτόκια, τις τράπεζες, τους πολίτες, τις κυβερνήσεις κ.ο.κ., εν συντομία όλα όσα συγκροτούν τις συνιστώσες της παρούσας οικονομικής κατάστασης και τα οποία την καθιστούν κρίσιμη, επικίνδυνη, καταστροφική (πλήθος παραδειγμάτων επιβεβαιώνουν ήδη την αύξηση προσωπικών, οικογενειακών και συλλογικών καταστροφών – αυτοκτονίες, αιφνίδιοι θάνατοι, χρεοκοπίες μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων κ.τ.λ.), ότι όλα αυτά βρίσκουν επιτέλους διέξοδο και ότι τα πράγματα ξαναπαίρνουν την αλλοτινή ροή τους, δηλαδή: όλα όσα ο λαός (ειδικά ο ελληνικός αλλά και άλλοι) απαιτούσε και

διεκδικούσε, διαδηλώνοντας σε δρόμους και πλατείες, συγκρουόμενος με την αστυνομία, για μήνες ολόκληρους, τελικά τα κατακτά.

Ας υποθέσουμε ότι αυτό πραγματοποιείται και ότι η οικονομική και κοινωνική τάξη αποκαθίσταται, ότι όλος ο κόσμος, ιδίως οι λιγότερο προνομιούχες τάξεις, ικανοποιείται και ανακουφίζεται από αυτή την εξέλιξη εφόσον κανείς δεν αισθάνεται πλέον θύμα μιας αδικίας που θεωρούσε πως είχε γίνει εις βάρος του και πως δεν του άξιζε.

Γράφω ως άνθρωπος που ζει μια τέτοια οριακή κατάσταση από μέσα, αφού είμαι κι εγώ ο ίδιος εγκλωβισμένος στο σπασμωδικό ρεύμα αυτής της αδιέξοδης κατάστασης, και όχι ως αποστασιοποιημένος παρατηρητής με το προνόμιο της αμεροληψίας και μιας σχετικής άγνοιας.

Γράφω λοιπόν όντας άμεσα ενδιαφερόμενος και θεμελιωδώς απαλλαγμένος από αυταπάτες.

Όλα, όλα ανεξαιρέτως εδώ τελούν υπό το καθεστώς μιας γενικευμένης πτώσης, με πιο προφανή συμπτώματα την κατάρρευση των οργάνων της κυβέρνησης, την κατάχρηση εξουσίας, την απώλεια εμπιστοσύνης του λαού στις πολιτικές δυνάμεις, τις δυσλειτουργίες των δημόσιων υπηρεσιών, την απροκάλυπτη απειλή της εθνικής κυριαρχίας κι ανεξαρτησίας της χώρας, και σωρεία από άλλες αναπηρίες των οποίων το άθροισμα αποτελεί επιβεβαίωση μιας ήττας πολύ γενικότερης και πολύ βαθύτερης απ' ό,τι δείχνει.

Δεν αισθάνομαι βέβαια ο πλέον ενδεδειγμένος να περιγράψω μια εξαιρετικά σύνθετη και αντιφατική κατάσταση, η οποία θα έλεγα πως συντίθεται από σκοτεινά σημεία, αποσιωπήσεις, ζώνες ολόκληρες της κοινωνικής και πολιτικής ζωής θαμμένες σ' ένα

γιγάντιο γρανάζι αποτελούμενο από ταμπού, μυστικά και εθνικά συμπλέγματα, ζώνες που έχουν κατακλύσει και καθορίζουν κατά προτεραιότητα μεγάλο μέρος της ιδιοσυγκρασίας και της ψυχολογίας του πληθυσμού, αγκυλωμένος καθώς είναι σ' έναν πατρογονικό μηχανισμό από στερεότυπα ενός συστήματος αξιών και μιας ηθικής που υπαγορεύονται από την Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία αποτελεί την κατ' εξοχήν τροχοπέδη εκ των έσω, για την πλειοψηφία των Ελλήνων, ανεξαρτήτως γενιάς, χωρίς δυστυχώς οι νεότερες να εξαιρούνται.

Αλλά από τη στιγμή που ανήκω σ' αυτό τον λαό, εκθέτω όλα όσα αισθάνομαι ως κάποιος που υφίσταται ακούσια μια συγκεκριμένη πραγματικότητα και που τον πονάει στο πετσί του, άρα υπό αυστηρά προσωπική οπτική. Εξάλλου δεν θα μπορούσα και να μιλήσω διαφορετικά. Πάνε πάνω από τριάντα χρόνια (1978), από τότε που έγραψα το *Πεθαίνω σαν χώρα*, το οποίο θεωρήθηκε προφητικό της σημερινής κρίσης κι αυτό σημαίνει ότι οι βαθύτερες αλλά αφανείς και ανομολόγητες αιτίες αυτού που ζούμε σήμερα, έχουν τη ρίζα τους σ' ένα μακρινό παρελθόν που, στην πραγματικότητα, ανάγεται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, στην ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους μετά την επανάσταση του 1821.

Ένα άλλο κείμενο, που έγραψα πάνω από δέκα χρόνια πριν (2000), μιλά πιο άμεσα αυτή τη φορά, για εκείνο που θεωρώ το κρισιμότερο πρόβλημα της νεότερης Ελλάδας : για το πώς μπορεί ένας λαός να γίνει σύγχρονος με την εποχή του. Να κάποια αποσπάσματα αυτού του κειμένου που ο τίτλος του « Εμείς και οι Έλληνες », παραπέμπει στο «Ο Χαίλντερλιν και οι Έλληνες» του Φιλίπ Λακού-Λαμπάρτ: « *Ο κληρονόμος αναλογίζεται την κληρονομιά του από τη στιγμή που απειλείται με την απώλειά της. Ο κίνδυνος να την χάσει ή να αποδεχτεί ότι δεν του ανήκει, κινητοποιεί τον μηχανισμό της ιδιοποίησης μέσα του. Ό,τι θεωρείται δεδομένο και εξασφαλισμένο αποκλείει την στοχαστική αναφορά σε αυτό. (...) Έτσι λοιπόν, η παραπάνω διαπίστωση*

μας εισάγει κατευθείαν στην ζώνη του κινδύνου. Περνούμε, σχεδόν συνειρμικά, στην ετερότητα. Η ετερότητα είναι, στην προκειμένη περίπτωση, η Ελλάδα. Η Ελλάδα αποκλείει την ταύτιση μαζί της. Αποκλείει την ταυτότητα. Και όλα τα παράγωγά της. Την οικειότητα, την συγγένεια, την κατοχή, την ασφάλεια. Εμείς, οι κάτοικοι αυτής της γεωγραφικής περιοχής, μόνον ως ξένοι δικαιούμαστε να αντιμετωπίζουμε τους Έλληνες. Να τους αντιμετωπίζουμε ως ξένους. Εμείς ως μη Έλληνες. Ως μη Έλληνες εμείς τι είμαστε; Κάτοικοι μιας γεωγραφικής περιοχής που κατοικήθηκε από ανθρώπους που προσπάθησαν να γίνουν κάτι. Η προσπάθεια αυτή και οι καρποί της τούς έκαναν Έλληνες. Εμείς δεν καταβάλλουμε καμία παρόμοια προσπάθεια. Επειδή πιστεύουμε ότι είμαστε Έλληνες. Δεν είμαστε Έλληνες. (...) Η καθυστερημένη βεβαιότητα ότι η κληρονομιά μάς ανήκει αδιαφιλονίκητα, καθιερώνει την εθνική στείριότητα ως κυρίαρχη συμπεριφορά, την αγκίστρωση στα κεκτημένα ως άρχουσα νοοτροπία, τον μηρυκασμό των στερεοτύπων ως ασφάλεια συνέχειας. (...) Δεν παράγεται πολιτισμός με τον μηρυκασμό του εξασφαλισμένου. (...) Δεν είμαστε τίποτε. (...) ».

Είναι ολοφάνερο ότι το κείμενο αυτό θέτει το εμβληματικό πρόβλημα της ταυτότητας αλλά και της δημιουργικότητας αφού η δημιουργικότητα συνδέεται κατά τη γνώμη μου οργανικά, γενεσιουργά με την ετερότητα που συνιστά, θεωρώ, τη μοναδική δυνατότητα αναγέννησης της ταυτότητας. Η ετερότητα αποτελεί ζωτική προϋπόθεση ώστε ένας λαός, όχι μόνο ο ελληνικός, να ξαναβρεί τη δημιουργική του ορμή κι αυτό σημαίνει ότι αναζητά και βρίσκει το πρόσωπό του πέρα από τις συμβάσεις του γνωστού και τις επαναλήψεις του ίδιου.

Με την υπόθεση που περιέγραψα στην αρχή, ήθελα να φτάσω στο εξής : αν η τωρινή κατάσταση, με τις οικονομικές παραμέτρους της, έβρισκε διέξοδο ευνοϊκή για όλες τις τάξεις του πληθυσμού, τι θα γινόταν στη συνέχεια; Ποιο θα ήταν το επόμενο

στάδιο; Η κοινωνική και νομισματική τάξη θα είχε αποκατασταθεί, αλλά αν αυτό δεν ήταν παρά μια αποκατάσταση της παλαιάς τάξης; Αν στην πραγματικότητα ήταν μια επιστροφή στα παλιά; Μια επικράτηση εκ νέου της προηγούμενης κατάστασης της ψευδούς ευμάρειας, της απαστράπτουσας ελαφρότητας, της προκλητικής χυδαιότητας αλλά και του ιστορικού αδιεξόδου και μιας τρομακτικής στασιμότητας στο επίπεδο της ιδιοσυγκρασίας ενός λαού, που όπως ισχυρίζομαι στο παραπάνω κείμενο, δεν είναι τίποτε, αφού οι φραγμοί του παρελθόντος, όσο ένδοξο κι αν είναι, ή μάλλον εξαιτίας του ότι είναι ένδοξο, παρήγαγαν τέτοιες κοινοτοπίες, τέτοιες εμμονές, τέτοια αντανakλαστικά αυτοπροστασίας, προσωπικούς και συλλογικούς αυτοματισμούς τέτοιας εμβέλειας που αυτός ο λαός είναι σήμερα ατέρμονα καταδικασμένος να είναι το παθητικό φερέφωνο αυτών των στερεοτύπων, αυτοαποκλεισμένος από την προσπάθεια που οδηγεί έναν λαό να δημιουργήσει τον εαυτό του;

Αυτή η οπισθοδρόμηση, η αναζήτηση ασφάλειας και η καταφυγή στην προ κρίσης κατάσταση, αντιπροσωπεύει για μένα τον μεγαλύτερο κίνδυνο, την πιο καταστροφική απειλή και μου προκαλεί τον μεγαλύτερο φόβο, απόλυτη απόγνωση. Γιατί αν συνέβαινε αυτό, δεν θα σήμαινε μόνο επιστροφή στην πρότερη διανοητική νωθρότητα, στην ασυνειδησία μιας ευζωίας που το γιορτάζει σ' ένα μονίμως τουριστικό κλίμα και στην απουσία κάθε αναφοράς που θα υπερέβαινε τα όρια της μετριότητας και της κοινοτοπίας, στον πιο στείρο μιμητισμό και αταβισμό, και στην πιο σκοτεινή και αντιδραστική διανοητική σύγχυση, σε μια αυτάρκεια κι ένα βύθισμα στην ασημαντότητα και τον συντηρητισμό – οι εξαιρέσεις βέβαια σ' όλα αυτά δεν είναι προφανώς καθόλου ασημαντες αριθμητικά αλλά πρόκειται για μια μειοψηφία που υποφέρει από την ευνουχιστική κυριαρχία της μεγάλης πλειοψηφίας· θα σήμαινε επίσης και πρωταρχικά μια οπισθοδρόμηση ηθελημένη, αξιωμένη με την ίδια θέρμη με την οποία αξιώνεται η βελτίωση του υλικού βιοτικού επιπέδου. Κι ακριβώς αυτό

το βιοτικό επίπεδο ταυτίζεται με την πνευματική αυταρέσκεια και την υπαρξιακή μετριότητα, με την διανοητική παθητικότητα και με τη συναισθηματική ύπνωση, με τον θάνατο των αισθήσεων και του πνεύματος.

Πρέπει να το πω ειλικρινά: πίσω από τις φωνές – και πάλι υπάρχουν εξαιρέσεις αλλά είναι εξαιρετικά σπάνιες – που υψώνονται σήμερα μαζικά για την αποκατάσταση, δικαιωματικά εξάλλου, μιας αρνητικής κοινωνικής και οικονομικής τροπής, προσωπικά ακούω ένα επίμονο κλαυθμό που λέει: « Ας επιστρέψουμε στα ήδη γνωστά, ας επιστρέψουμε στις διανοητικές και συναισθηματικές μας συνήθειες, ας ξανακερδίσουμε τα πόστα και τα συμφέροντα που χάσαμε, ας κρατήσουμε άθικτα τα κεκτημένα μας, δεν θέλουμε νέα πεδία διανοητικών και καλλιτεχνικών εμπειριών, ας κρατήσουμε ό,τι έχουμε μαθημένο, μας φτάνει, ας γίνουμε πάλι αυτό που ήμασταν δυο-τρία χρόνια πριν, δυο-τρεις αιώνες, δυο-τρεις χιλιετηρίδες, ας μείνουμε οι ίδιοι, το μόνο που επιθυμούμε είναι την υλική και ηθική μας βολή, θέλουμε ακριβώς αυτό που είχαμε πριν, χωρίς ν' αλλάξει τίποτα, ιδίως σ' εμάς τους ίδιους αλλά και μεταξύ μας και στους άλλους, να αποκατασταθεί η παλαιά τάξη, τίποτα άλλο δεν μας ενδιαφέρει, δεν επιθυμούμε παρά ένα πράγμα: να συνεχίσουμε να ζούμε χωρίς να χρειάζεται να παιδεύουμε ιδιαίτερα το μυαλό, μ' αυτήν τη νοοτροπία απαιτούμε να συνεχίσουμε να ζούμε κι εμείς και τα παιδιά μας».

Και το *Πεθαίνω σαν χώρα* και το *Εμείς και οι Έλληνες* δεν μιλούσαν παρά για το τέλος ενός ιστορικού κύκλου και για τη συναίσθηση που έχουμε ή δεν έχουμε του τέλους αυτού. Η «χώρα πεθαίνει» γιατί δεν αποδέχεται τον άλλο, αυτόν που θεωρεί ξένο και εχθρό της αλλά που είναι στην πραγματικότητα το καινούριο της πρόσωπο, η νέα της ταυτότητα αφού η παλιά έχει πεθάνει· « πεθαίνει » γιατί δεν θέλει να δει και να επωμιστεί την ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής και προτιμά

να συνεχίζει τον δρόμο της σαν να μην είχε μεσολαβήσει τίποτα. Ζει μέσα στην ιστορική αυταπάτη μιας απαρασάλευτης αθανασίας και πεθαίνει εξαιτίας της.

Αυτή η τύφλωση, που αφορά και πολλές άλλες χώρες – η Ελλάδα υπό αυτή την έννοια θα μπορούσε να είναι πρωτοπόρος, εμπνεύστρια μιας άλλης εποχής στην ιστορία της ανθρωπότητας, αλλά θέλει ; μπορεί ; – αυτή η τύφλωση αποτελεί για μένα, την βαθύτερη και καθοριστική αιτία της κρίσης που είναι οικουμενική στην πραγματικότητα. Από τη στιγμή που ο οικονομικός γίνεται ο κυρίαρχος παράγοντας διαγράφει κάθε άλλη, ξένη διάσταση, καταρχάς την πολιτική διάσταση – και πολιτικό εννοούμε τον στοχασμό αναφορικά με την ανθρώπινη κοινότητα και τις επινοητικές προσπάθειες ώστε να γίνει αυτή πιο βιώσιμη, οι οποίες θέτουν πάντα τα πιο τολμηρά και τα πιο γόνιμα ερωτήματα, κινητοποιώντας άρα την αναζήτηση του αγνώστου.

Σ' αυτά τα πλαίσια, η αναζήτηση της ταυτότητας δεν είναι δευτερεύουσα, ιδίως σήμερα που αυτή η ταυτότητα αποκτά αναγκαστικά πλανητικές διαστάσεις. Οι τοπικές παραδόσεις έχουν εξαντλήσει τα αποθέματά τους, ό,τι είχαν να δώσουν το έδωσαν. Η ταυτότητα που είναι θεμελιώδης συνιστώσα της ανθρώπινης προσωπικότητας, γίνεται ταυτότητα όταν η λέξη «ανθρώπινο» συλλαμβάνεται με την τολμηρότερη, τη βαθύτερη έννοιά της. Αυτή η αναζήτηση αφορά όλους τους λαούς σ' ό,τι πιο ανεξάντλητο, σ' ό,τι πιο ενδόμυχο έχουν και θα μπορούσε να γίνει ο πιο δυναμικός παράγοντας της αλληλεγγύης σε πλανητικό επίπεδο. Αλλά αυτό πρέπει να αξιωθεί από τους λαούς τους ίδιους και ειδικότερα από τα άτομα που τους συνθέτουν, δηλαδή από το κάθε ανθρώπινο ον ξεχωριστά.

Η συνειδητοποίηση ότι ένας ιστορικός κύκλος έχει τερματίσει την πορεία του και ότι στην πραγματικότητα είμαστε ήδη πέρα από αυτό το τερματικό σημείο είναι πρωταρχικής σημασίας. Θα προτιμούσα να μην είμαι αναγκασμένος να το πω αλλά

δεν μπορώ να το αποφύγω : θεωρώ ότι αυτή η συνειδητοποίηση δεν είναι καθόλου αυτό που θέτουν οι πολίτες στην πλειονότητά τους, έλληνες ή μη, ως αφετηρία ή ως προτεραιότητα της σκέψης και των αναγκών τους. Πιστεύω ότι αυτή η ιστορική συνειδητοποίηση αποτελεί πιο πολύ δευτερεύον μέλημα για τη μεγάλη πλειοψηφία και ότι το πλέον πιεστικό και τελικά κυρίαρχο μέλημά τους είναι η διασφάλιση του βιοτικού τους επιπέδου, με άλλα λόγια πάντα το υλικό ευ ζειν, κάτι που φυσικά δεν είναι καθόλου ασήμαντο – πρέπει αναμφισβήτητα η ανθρωπότητα να ζει και μάλιστα καλά για να έχει κατόπιν άλλες αξιώσεις, αλλά είμαι βέβαιος ότι αυτές οι άλλες αξιώσεις είναι απειροελάχιστες ή μάλλον, ακόμα χειρότερα, ανύπαρκτες.

Έχουμε από παντού πειστικότερα μηνύματα ότι η πολιτική τάξη δεν μπορεί πια να προσφέρει ηγέτες ικανούς και άξιους να αρθούν στο κρίσιμο και εξαιρετικά δύσκολο επίπεδο της παρούσας κατάστασης. Κι είναι επίσης ανίκανη να εκφράσει και μια άλλη πλευρά της ανθρώπινης φύσης : Μόνο εκείνοι που δεν εξαρτώνται από την επανεκλογή τους, από τα προνόμιά τους, μόνο πρόσωπα ενός άλλου διαμετρήματος και ενός άλλου ανθρωπισμού θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν στους λαούς τους τον μηχανισμό μιας τέτοιας συνειδητοποίησης. Αλλά ακόμα και απέναντι σε μια τέτοια προοπτική πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί γιατί τα παραδείγματα του πρόσφατου παρελθόντος δεν επιβεβαιώνουν επαρκώς το νόημα τούτης της προσμονής και κάθε προσδοκία σ' αυτήν την κατεύθυνση πρέπει υποβληθεί στον πιο αυστηρό έλεγχο : καλύτερα να μη μας κυβερνούν καλά παρά να μας κυβερνούν πρόσωπα που η χαρισματικότητά τους θα απέβαινε για τη διακυβέρνηση ολέθρια και απεχθής.

Επανέρχομαι λοιπόν, για να ολοκληρώσω, σ' αυτό το ζήτημα της ταυτότητας για την οποία δεν βλέπω άλλη προοπτική, στην κατεύθυνση της ετερότητας, παρά την

προοπτική της δημιουργίας, κυρίως της καλλιτεχνικής δημιουργίας, την προοπτική την πιο ανθρώπινη και την πιο διανθρώπινη κατ' εξοχήν.

Δεν σκέφτομαι μόνο τη φράση του Τόμας Μαν σ' ένα λόγο που εκφώνησε το 1949 : « Εάν δεν είχα το καταφύγιο της φαντασίας, τα παιχνίδια και τις τέρψεις της μυθοπλασίας, της δημιουργίας, της τέχνης, που με κάνουν να γνωρίζω ακατάπαυστα νέες περιπέτειες και νέες ενθουσιαστικές απόπειρες οι οποίες μ' ενθαρρύνουν να συνεχίζω και να προχωρώ – δεν θα ήξερα τι να την κάνω τη ζωή μου· όσο για να δώσω συμβουλές και μαθήματα στους άλλους, ούτε συζήτηση », παρότι εμπεριέχει τον μέγιστο βαθμό απομυθοποίησης και ωριμότητας. Σκέφτομαι επίσης εκείνο που προσπαθούσα να διατυπώσω στο *Εμείς και οι Έλληνες* : « Για να είναι ένας λαός δημιουργικός, οφείλει να ζήσει την έλλειψη εκείνου που τον έκαναν να πιστέψει πως είναι. Και να δημιουργήσει τους τρόπους με τους οποίους θα καλύψει την έλλειψη. Έτσι δημιουργούνται πολιτισμοί. Με την κάλυψη του κενού. Ανέφικτη κάλυψη. Όμως αυτό το ανέφικτο συνιστά την αληθινή προσπάθεια. Η ανέφικτη κάλυψη της έλλειψης και του κενού. Τα πάντα γύρω μας κραυγάζουν πως αυτό που έχουμε το έχουμε αναμφισβήτητα, πως αυτό που είμαστε το είμαστε αναμφισβήτητα. Ο ορισμός της γραφικότητας και της μικρόνοιας. Τίποτε δεν έχουμε και τίποτε δεν είμαστε. Στο τίποτε αυτό προσφέρεται η πιο χαρμόσυνη αγγελία, ο μόνος αληθινός ευαγγελισμός. Τι λέει; Λέει: Αυτή είναι η πραγματική αφετηρία, ξεκινήστε, μπορείτε τα πάντα, αποπαγιδευτείτε, σπάστε τις εμπλοκές, τολμήστε την απεμπλοκή από τα ψεύδη και τα προσωπεία, μη φοβάστε, υπάρχουν κι άλλα πρόσωπα κι άλλες αφηγήσεις, περάστε από τα στερεότυπα στην άπλαστη λάσπη, από το παγωμένο βλέμμα στο κοίταγμα της αβύσσου. Πλάστε τη φωτιά. Τρομερό το αίτημα. Ζητά δημιουργικότητα. Διακινδύνευση. Τόλμη. Ζητά ζωή.»

« Ζητά ζωή ». Εδώ βρίσκεται ο πυρήνας της κρίσης.

Η ατομική και πυρηνική ουσία όσων είναι εν εξελίξει.

«Λιτότητα», στα αρχαία ελληνικά «λιτότης», σημαίνει αγνότητα, απλότητα, ειλικρίνεια, τιμιότητα, σαφήνεια, καθαρότητα. Με τα «μέτρα λιτότητας» που παίρνουν οι διορισμένες κυβερνήσεις ώστε να καταπολεμήσουν την καταστροφική κατάσταση, διαπιστώνουμε ότι αντί να γίνεται η λιτότητα το φάρμακο, ακόμα περισσότερο : ένας καθημερινός τρόπος ζωής, έχει αποβεί τιμωρία, ποινή, εκλογή που πρέπει κανείς να αποφεύγει, σε καμία περίπτωση να μην ακολουθεί, να μισεί, να απεχθάνεται, ασκώντας δηλαδή τον τρόπο ζωής που βασίλευε και βασιλεύει ακόμα εδώ και πάνω από τριάντα χρόνια για παράδειγμα στην Ελλάδα με μια ανεξέλεγκτη επιτάχυνση, εν μέσω ενός καθεστώτος αυτοαποκαλούμενου «σοσιαλιστικού» – τίποτα πιο εγκληματικό από εκείνη την ψεύτικη πρόοδο που προωθήθηκε και εξιδανικεύτηκε από τις περιστροφές και τους πανηγυρικούς ενός λαϊκισμού που σ' έκανε να ξερνάς –, με μια ανεξέλεγκτη και άλογη βουλμία σ' όλα τα επίπεδα προσωπικής και δημόσιας συμπεριφοράς.

Να ένα παράδειγμα, εδώ στο επίπεδο της γλώσσας, της τερατώδους παραμόρφωσης αυτού που ήταν κι εξακολουθεί να είναι η Ελλάδα. Οι πιο σαφείς αρχές, η ακεραιότητα της σημασίας των λέξεων, κάθε τι που άπτεται της εσωτερικότητας και της ανθρώπινης έκφρασης στο νεότερο κόσμο, η σκέψη, ο έρωτας, κάθε επαφή μεταξύ των ανθρώπων περιπαίχθηκε, αρπάχθηκε, γελοιοποιήθηκε, και πάνω απ' όλα υποβιβάστηκε, παρεξηγήθηκε, παρερμηνεύτηκε· ευημερούσαν μόνο οι προκαταλήψεις και τα πιο σκοτεινά στερεότυπα, κυριαρχούσαν μόνο τελειωμένες ιδέες και απηρχαιωμένες αντιλήψεις, μόνο οι «αξίες» που συντηρούν και τροφοδοτούν τη μισαλλοδοξία, τον τυχοδιωκτισμό, τη βλακεία, τις αυτοματοποιημένες εμμονές σε μια παράδοση ανεπαρκώς αφομοιωμένη κι επιπλέον κακοερμηνευμένη, κι αυτό την έκανε, αντί για μέσο και πεδίο ανανέωσης, ένα

τρομερό και τυραννικό εμπόδιο σε κάθε πρόοδο, σε κάθε σοβαρό στοχασμό, σε κάθε πραγματική συνειδητοποίηση του τι είμαστε ως λαός. Πάντα και ακατάπαυστα μια ηθική ασφυξία, ένας άγριος σκοταδισμός ανυποχώρητα μπροστά στην όποια κίνηση θα προμήνυε μια κάποια έξοδο απ' αυτό το σπήλαιο όπου κυριαρχούν οι σκιές, οι σκιές των νεκρών.

Για πολύ καιρό, αλλά και σήμερα ακόμα, την Ελλάδα την κυβερνά ο Θάνατος.

Αυτό πρέπει να το ανατρέψουμε ή καλύτερα: να το αντιστρέψουμε. Γιατί είναι περισσότερο από φανερό, τουλάχιστον για αρκετούς ανθρώπους, που είναι πολύ περισσότεροι απ' ό,τι φανταζόμαστε, ότι αυτό είναι καταφανές. Καταφανές είναι το εξής: είναι σχεδόν μαθηματικά σίγουρο ότι όλα όσα συγκροτούν το πρόσωπο της σύγχρονης Ελλάδας αποτελούν, ένα προς ένα, λάθη μιας ιδιοσυγκρασίας παραμορφωμένης από αιώνες εσφαλμένων ερμηνειών της ανθρώπινης φύσης. Στην ανθρώπινη φύση βρήκε γόνιμο έδαφος αυτή η εγκληματική διαδικασία για να ασκήσει όλους τους χειρισμούς της. Και να πού βρισκόμαστε: μια χώρα που φοβάται την ίδια της την αλήθεια, ένας πληθυσμός που έχει εσωτερικεύσει όλους τους κανόνες και όλες τις προσφερόμενες επιλογές ενός ηθικού συστήματος που είναι εναντίον της ζωής, εναντίον του πολυσύνθετου χαρακτήρα, του ανεξιχνίαστου και του άπειρου της ζωής. Αυτή η εσωτερικεύση είναι κατά τη γνώμη μου το πιο κρίσιμο και το πιο δραματικό σημείο στο οποίο πρέπει να δοθεί προτεραιότητα για ό,τι αναλαμβάνουμε προκειμένου να εξηγήσουμε και κυρίως να υπερβούμε την κρίση.

Το ερώτημα που ακολουθεί τώρα είναι τόσο κρίσιμο και οδυνηρό όσο και η πραγματικότητα που το γεννά: μπορούμε να συνεχίσουμε τον δρόμο μας μ' αυτήν την προτεραιότητα; Θέλουμε να προχωρήσουμε θέτοντάς την ως άξονα; Θέλουμε να μην συγκαλύψουμε, να μην αποκρύψουμε γι' ακόμα μια φορά την απαίσια όψη της προ-

κρίσης περιόδου, να μην τυφλωθούμε εκ νέου και να μην συμμορφωθούμε σε όσα αποτελούν πραγματικά στο βάθος τις αληθινές αιτίες της τωρινής εκμηδένισης; Θέλουμε να συνειδητοποιήσουμε την ιστορική αλήθεια και να μετατρέψουμε αυτή τη συνειδητοποίηση σε σκεπτόμενη πράξη ώστε να πάμε προς ένα αλλού που θα είναι προϊόν του ενσυνείδητου ανθρωπισμού μας;

Φυσικά, δεν μπορεί κανείς να μην λαμβάνει υπόψη τις ανθρώπινες αδυναμίες και τα ανθρώπινα όρια, τον φόβο της αρρώστιας και του θανάτου.

Αλλά αυτό που αξιώνεται εδώ, μόνο ανθρώπινα όντα μπορούν να το επωμιστούν και να το φέρουν σε πέρας.

Αν, παρόλα αυτά, κερδίσει τελικά η οπισθοδρόμηση, αν οι άνθρωποι βρουν γι' ακόμα μια φορά καταφύγιο στις απαιτήσεις αυτής της ιστορικής στιγμής και δώσουν στον εαυτό τους άλλοθι για να τους επιτραπεί γι' ακόμα μια φορά η επιλογή της δειλίας και της προδοσίας, δεν θα εκπλαγώ. Αλλά αν, ο μη γένοιτο, αυτό συμβεί, μπορώ να θεωρήσω από τώρα ότι όλα όσα έγραψα δεν απαντούν σε καμία αναγκαιότητα, δεν έχουν κανένα νόημα.

28.2-6.3.2012

(Μετάφραση από τα γαλλικά: Δήμητρα Κονδυλάκη)